

МОЖЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ТА МІКРОЕКОНОМІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Проблемні інституційні питання в сфері економічної конкуренції ще недостатньо досліджуються вітчизняною наукою. На наш погляд, комплексно зважаючи на особливості взаємозв'язку різних складових (інституційної, структурної, поведінкової, мікро- і макроекономічної, соціальної) сфера економічної конкуренції ще не вивчалася.

Високі наукові можливості інституціонального дослідження ринку та конкуренції незаперечні. Вони базуються на: принципах фундаментальності категорій "інститут", розумінні глибинних процесів інституційних змін, виділенні причинно-наслідкових зв'язків між формальними та неформальними інститутами з одного боку, та станом сфери економічної конкуренції, з іншого, ґрунтовності інституційного базису економічної поведінки учасників конкурентного процесу, розгляду як предметної сфери - реально існуючих конкурентних відносин, виділенні комплексу інтересів ринкових суб'єктів як форми прояву прав власності в контексті їх системної єдності та суперечностей та ін.

Розглянемо можливості інституціонального та мікроекономічного дослідження стосовно сучасної сфери економічної конкуренції і ринково-конкурентних відносин. Ринок – надзвичайно суперечлива економічна система, яка характеризується як незаперечними перевагами, так і системними недоліками. Проте ринок й в сучасних умовах об'єктивно виступає найефективнішою формою організації суспільного виробництва. Сам внутрішній ринково-конкурентний механізм в умовах прискорення технологічної революції та інноваційних змін об'єктивно сприяє швидким трансформаціям економічних відносин. У цьому зв'язку встає проблема можливого поєднання інституціонального і мікроекономічного аналізу. Сучасна інституціональна теорія не може ігнорувати важливі досягнення мікроекономічної науки. У цьому плані цікавою є думка Д. Норта про можливість синтезу неокласичної мікроекономіки й інституціоналізму. У своїй відомій праці "Інститути, інституційні зміни і функціонування економіки" він зазначав, що поєднання індивідуального вибору з обмеженнями, які накладаються інститутами є, важливим кроком у бік інтегрального соціального аналізу. Хоча, безумовно дослідження специфічних інституціональних проблем загальними інструментами мікроекономічної неокласики неможливо.

Мікроекономічна наука активно і успішно розвивалася на базі багатоманітних емпіричних досліджень, моделювання ринково-конкурентних процесів і поступового теоретичного узагальнення і систематизації емпіричних напрацювань. Така форма обґрунтування і викладення результатів наукових досліджень виявилася досить ефективною. Мікроекономіка робить наголос на індивідуальному виборі, ринкових діях індивідів в умовах обмежених ресурсів і альтернативних можливостей їх використання. На жаль, вітчизняні економісти, так й не залучились до цих перспективних форм розвитку мікроекономічної науки.

Основним методом мікроекономічної науки є математична формалізація. Такі формальні конструкції як моделі дуже важливі для аналізу прикладних ситуацій у сфері економічної конкуренції. Виділивши найбільш істотні риси, навіть якщо не враховано інші реальні факти, легше зрозуміти важливі функціонально-детерміновані мікроекономічні зв'язки. Використання формальних моделей робить виклад результатів дослідження лаконічнішим. Проте евристичний потенціал мікроекономічної формалізації не варто абсолютизувати, адже численні припущення такої формалізації є надто абстрактними. Будь-яка модель (навіть найскладніша) пропонує не більш ніж спрощений погляд на функціонування сфери економічної конкуренції, і, таким чином, не може розглядатися поза реаліями об'єктивних конкурентних відносин.

Щодо інституціональної теорії, то без її фундаментальних підходів неможливий аналіз поведінки ринкових суб'єктів у контексті реалізації їх прав власності, наявності та ступеня їх ринкової влади, впливу цієї влади на розвиток сфери економічної конкуренції.

Важливою перевагою інституціонального дослідження є аналіз відносин власності. Неокласична мікроекономіка цим відносинам не приділяє належної уваги. Інституціоналізм традиційно вважає, що відносини власності є діалектичною єдністю економічних і правових відносин (при визначальній ролі перших). Власність є однією із базових детермінант суспільного розвитку і формою привласнення результатів виробництва. Особливо важливим це є для аналізу сучасного ринкового господарства, адже цілий ряд формально конкуруючих на ринку суб'єктів господарювання фактично мають єдиного власника.

Для інституціонального дослідження характерний принцип історизму який дозволяє розглянути сферу економічної конкуренції як сукупність економічних відносин, що виникають і розвиваються (еволюціонують). Така методологія включає розгорнутий генетичний аналіз різних елементів конкурентних структур і взаємодій на ринку. У науковому сенсі, на наш погляд, не життєздатними виглядають різного роду перехідні, конвергентні форми конкурентних відносин. Щодо тези про перспективну роль державного регулювання відносно ринкового саморегулювання, то "видима рука" держави повинна реально створювати необхідні передумови для ефективного ринку (ефективної дії «невидимої» руки конкуренції).

Реальна ситуація в сучасній економічній науці така, що поза конкретних мікроекономічних досліджень легко потрапити у пастку хибних інституціональних висновків (а вони можливі). Інституціональне дослідження повинно ґрунтуватися на фактах і вміло використовувати кількісні методи. Це дозволяє подолати відірваність теоретичного аналізу від реальних економічних подій, що перешкоджає реалізації прикладної функції інституціональної теорії.

Синтез інституціонального та мікроекономічного підходів дозволяє глибше зрозуміти особливості монополізму в економіці України (рис.).

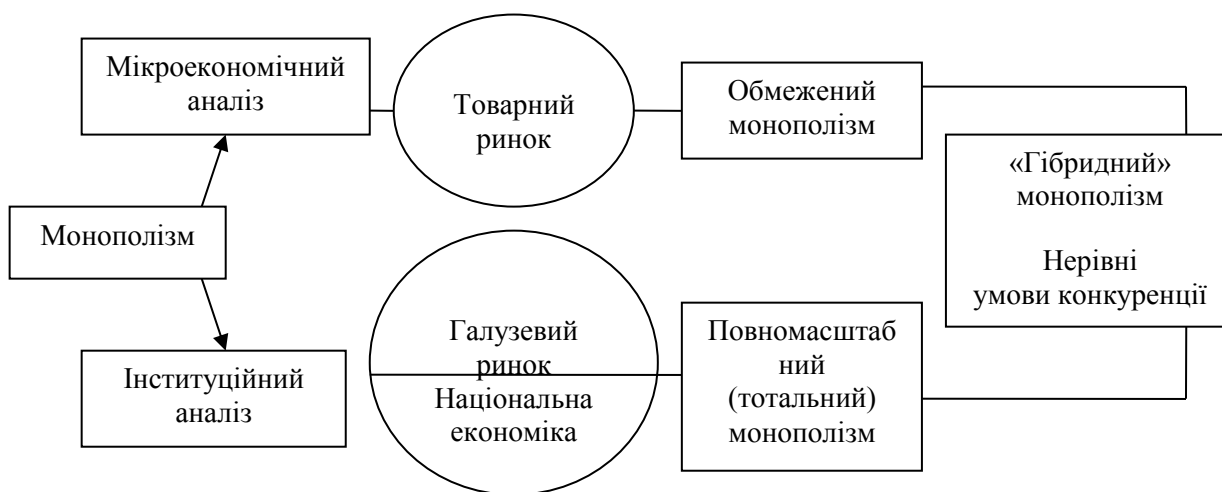

Рис. Особливості монополізму у сфері економічної конкуренції України

Суперечливе поєднання структурного та інституційного монополізму в Україні формує особливий вид «гібридного» монополізму, характерною причиною існування якого є нерівні умови конкуренції для різних суб'єктів господарювання. Інституційне пригнічення підприємницької активності, системне нехтування правами власності, непрозоре тарифоутворення, корупційне зрощення державної влади і бізнесу не дозволяють будувати сучасну сферу економічної конкуренції в економіці України.

Синтез інституціональних та мікроекономічних підходів дозволяє більш комплексно зрозуміти проблему ефективності та результативності сучасної сфери економічної конкуренції.